

*Бігун О. А.,
доктор філологічних наук,
доцент кафедри французької філології
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»*

ФРАЗЕОЛОГІЯ ПОЕЗІЙ У ПРОЗІ ШАРЛЯ БОДЛЕРА

Анотація. У статті аналізуються структурно-семантичні аспекти фразеологізмів у прозових творах Ш. Бодлера, що дає змогу розкрити особливості взаємодії парадигматики та синтагматики художнього тексту. Дослідження фразеологізмів у творах французького митця переконує, що фразеологія художнього твору виступає одним із чинників формування ідіостилу письменника.

Ключові слова: поезія в прозі, фразеологізми, стилістика, ідіостиль, Шарль Бодлер.

Постановка проблеми. Європейські літературознавці вважають засновником жанру поезії в прозі Алоїзіуса Бертрана та його цикл мініатюр «Гаспар із п'янки» (1842). Згодом Шарль Бодлер вводить термін «*poème en prose*» – «поезія в прозі» – для цього жанру. Використовуючи у своїй творчості поетично-прозові мініатюри, Бодлер вносить певні зміни: додає внутрішнього ліризму та скорочує деякі формальні елементи, а також ритмічні й звукові характеристики, що призводить до більш вільної форми. Поет забарвлює твори трагічним світовідчуттям, чорним гумором, зверненням до життя сучасного міста.

Особливої популярності жанр зажив у французьких поетів кінця XIX – поч. XX ст.: Т. де Банвіля, П. Верлена, Ш. Кро, С. Малларме, А. Рембо, Лотреамона. Характеристики жанрової структури поезії в прозі, суб'єктивізація художнього дискурсу, наближення до суміжних видів мистецтва стали суголосними естетичним поглядам модернізму. Вивільнення мови поетичного з-під канонів метру та ритму в творах сформувало виняткову модель ліричності, орієнтовану на внутрішній світ людини з найтоншими душевними порухами.

Збірка поезій у прозі «*Le Spleen de Paris. Petits poèmes en prose*» (1869) займає особливе місце не тільки в творчості Ш. Бодлера, але й у французькій літературі завдяки жанровій специфіці творів, що входять до неї. Лінгвістичні дослідження жанрової моделі поезії в прозі є малочисленими, хоча лінгвістичне вивчення поетикальних аспектів літератури дає змогу розкрити особливості взаємодії парадигматики та синтагматики художнього тексту.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. У вітчизняному та зарубіжному бодлерознавстві збірка поезій у прозі «*Le Spleen de Paris. Petits poèmes en prose*» вивчалась фрагментарно, переважно у жанрово-поетикальному закрої (М. Балашов, С. Бернар, С. Великовський, Л. Декон, І. Карабутенко, М. Нольман, М. Паран та ін.). Як правило, дослідники підкреслюють складність завдання, що стосується визначення жанру поезії в прозі. Сам Бодлер говорив про прозово-поетичні мініатюри як про «*une prose poétique sans rythme et sans rime, assez heurtée pour s'adapter aux soubresauts de la conscience*» [2, с. 219].

У сучасних розвідках існує визначення жанру поезії в прозі як полівекторної динамічної форми з великими структурними можливостями щодо художнього синтезу, яка утверджується в європейському модерному просторі кінця XIX – поч. XX ст.

Поезії в прозі зазвичай мають малий обсяг і відзначені рефлексивно-медитативною ліричністю, що характеризується експресивністю семантичних зображально-виражальних засобів та сентиментальним пафосом. Номінативна дуальність жанру відзначається фрагментарністю, відсутністю оповідної нарративної манери. Інтонаційно-синтаксичний стрій організує особливу мелодику, що експонує підвищену чуттєвість, спричинену суб'єктивними рефлексіями. Двопланова концепція структури жанру будується за формулою: асоціація-символ. Ритмомелодика поезій у прозі виражена різноманітними синтаксичними засобами [1, с. 13].

Метою статті є вивчення фразеологізмів у прозово-поетичних мініатюрах Ш. Бодлера задля з'ясування лінгвопоетики специфічного феномена – жанру поезії в прозі. Предметом дослідження є фразеологічні одиниці отримані шляхом суцільної вибірки з поезій у прозі Шарля Бодлера; об'єктом – прозово-поетичні мініатюри зі збірки «*Le Spleen de Paris. Petits poèmes en prose*».

Виклад основного матеріалу. Як відомо, фразеологізми передають найтонші відтінки душевних порухів, надають висловлюванню національного колориту, збагачують наше мовлення, роблять його образним, виразним, емоційним. Фразеологізми в мовленні функціонують паралельно з лексичними одиницями, але влучність їх використання різна, адже фразеологічні одиниці, порівняно зі словами, є виразнішими з емоційно-експресивного погляду. Здебільшого фразеологізми не лише називають предмети, дії, явища, а й одночасно оцінюють їх, виражають ставлення до них, експресивно характеризують [4, с. 75].

У французькій мові вирізняють структурні, функціональні та семантичні типи фразеологічних одиниць [3, с. 175]. До структурних належать три типи фразеологізмів: непридикативні, частково-предикативні і предикативні. Непридикативні фразеологізми найбільш поширені. Вони діляться на два підтипи. До першого належать фразеологізми, що складаються з одного основного і одного (або більше) службового слова («*à la traverse*» – наперекір, «*pour les prunes*» – через дрібниці, «*rester court*» – розгубитися, затнутися); до іншого – фраземи, що складаються з двох і більше знаменних слів, і є словосполученням із підрядним або підрядно-сурядним зв'язком («*sain et sauf*» – цілий і неушкоджений, «*nuit blanche*» – безсонна ніч, «*se mettre en quatre*» – розриватися на частини) [6, с. 201].

Частково-предикативні фразеологізми відрізняються тим, що в них перший, граматично головний член речення має доповнення у вигляді додаткової пропозиції. Наприклад: «*croire que les enfants naissent dans les choux*» – бути дуже наївним; «*chercher midi à quatorze heures*» – шукати торішній сніг. Предикативні фразеологізми діляться на два типи: предикативні фразеологічні одиниці із замкнутою структурою, що є простим або складним реченням, в якому виражається закінчена думка («*ce (son) compte*»

est bon» – він отримав по заслугах; «comme fait son lit, on se couche» – що посієш, те пожнеш) та предикативні фразеологічні одиниці з незамкненою структурою, що виражають незавершену думку («force lui est de...» – йому доводиться...; «ça va chercher dans...» – ціна скорого підніметься до ...) [5, с. 46].

Найчастіше у поезіях у прозі Ш. Бодлера зустрічаються непередикативні, семантично вмотивовані фразеологізми. Домінантними серед них є ті, що складаються з одного основного й одного (або більше) службового слова, як-от: «un amour platonique», «bon diable», «sacrifier à Vénus», «une langue muette», «penser à la lune», «jeter un regard», «un bain de multitude», «homme de main», «embarrasser le cerveau» та ін. Щодо фразеологізму «un amour platonique», який вживається у поезії в прозі «Un Hémisphère dans une chevelure» [7, с. 107], то найпоширенішою експлікацією цього виразу у французькій мові є такна: «un amour idéalisé, sans relations charnelles, une affection mutuelle, morale et degage des désirs physique, entre deux personnes de different sexe» [8]. Семантика фразеологізму сягає V – IV ст. до н. е.

Часто зустрічаються фразеологічні звороти зі словом «diable». Непредикативні, семантично вмотивовані вирази з «diable» відомі із Середніх віків, зокрема, один із найуживаніших виразів такий: «vendre/donner son ame au diable» – conclure avec le diable un pacte selon lequel il accorde certains privilèges pendant la vie terrestre (science, jeunesse, puissance surnaturelle) en échange de la possession et de la damnation éternelle de l'âme; aliéner sa liberté; sa dignité en échange de quelque chose» [8]. Натомість у мініатюрі «Le Joueur généreux» [7, с. 138] непередикативний вислів «bon diable» набуває значення «славний, бравий чоловік».

Фразеологізм «sacrifier à Vénus», або «faire l'amour» – кохати – використано у поезії в прозі «Le Fou et la Vénus» [7, с. 84]. Ця фразеологічна єдність є семантично вмотивованою з непередикативним зв'язком. Фразеологізм виник у часи популяризації римської міфології.

Непередикативний фразеологічний вираз «une langue muette» у «La Chambre double» [7, с. 79] має український відповідник «мовчить як риба у воді» і зрештою є своєрідним оксюмором. Вираз «penser à la lune» у мініатюрі «Les Bienfaits de la lune» [8, с. 158] є похідним від фразеологізму Рабле «perdre la lune avec les dents» із роману «Pantagruel» (1532).

Фразеологічні звороти з предикативним зв'язком із замкнутою структурою зустрічаються у збірці вкрай рідко. Предикативні фразеологізми у формі незалежного речення являють собою завершені, самодостатні комунікативні одиниці, проте на відміну від звичайних речень, служать на означення одного поняття, творять семантичну єдність. Такі фразеологізми не здатні до словесного поширення, у тексті вони вживаються як окремі повідомлення, репліки і за своїм значенням межують із приказками. Наприклад, фразеологізми із замкнутою структурою у мініатюрі «Chacun sa chimère» («chacun d'eux portait sur son dos une énorme Chimère» [7, с. 83]) чи у «Un plaisant» («en ôtant son chapeau» [7, с. 78]). Семантика виразів бере початок у XVII ст.

Рідкісні фразеологізми, як-от «un bain de multitude» у «Les Foules» [7, с. 94], є зразком фразеологічного зрощення, адже фразеологізм є невмотивованим і непохідним, у його значенні відсутній зв'язок, навіть потенційний зі значенням окремих компонентів. В українській мові йому віддалено відповідає фразеологізм «хоч греблю гати» – велика, надмірна кількість чогось.

У збірці використано низку комунікативних фразеологізмів: «il met également en lumière le role important...» [7, с. 76], «un long chemin a été parcouru...» [7, с. 106], «faire sauter les

barrière...» [7, с. 123] та ін. Власне сама назва «комунікативні фразеологічні сполучення» дає зрозуміти, що їх базовим елементом є дієслово, яке відповідає за семантичну цілісність та смислове наповнення виразу.

До функціональних комунікативних фразеологізмів також належать вирази зі словом «oeil»: «au fond de l'oeil», «rapide comme un coup d'oeil», що є прикладом поєднання порівняння та фразеологізму (дослівно: швидкий як погляд). Крилатий вислів «il y avait dans son oeil» – роздивлялись когось уважно, з цікавістю, не відводячи очей – використано у поезії в прозі «Les Vocations» [7, с.146]. Фразеологізм є дещо видозміненим. Первинна форма «avoir l'oeil à quelqu'un» зародилась ще у XIV ст. та мала дещо інше звучання, щоправда, зміст залишився незмінним.

Формування акомунікативних фразеологічних поєднань у збірці відбувається за допомогою прийменників «à» і «de» («à l'heure de...»); прийменника «en» («en tout premier lieu»); прийменників «en» і «de» та злитого артикля «au» і «des» («au fil des ans»).

Комунікативна чи некомунікативна властивість фразеологізмів залежить від семантичної цілісності фразеологічної одиниці, адже під нею розуміють внутрішню смислову єдність. Цілісність фразеологічних одиниць зумовлюється переважно метафоричністю чи метонімічністю переосмислення вільного словосполучення. Під час переосмислення такого словосполучення слова, що входять до його складу, де актуалізуються у семантичному відношенні, втрачають при цьому свою предметну спрямованість – здатність поділятися за диференціальними семантичними ознаками. Семантична структура, притаманна фразеологізму як роздільно оформленій одиниці, визначає ще й специфіку фразеологічного значення, яке має особливу якість – відрізняється класичним значенням і репрезентує особливу лінгвістичну категорію.

Семантичні фразеологізми займають важливе місце у поезіях у прозі Ш. Бодлера. Однією з основних ознак семантичних фразеологізмів, яка відрізняє їх від вільних словосполучень, є ідіоматичність. Саме через цю характеристику загальне значення фразеологізму не дорівнює сумарному значенню його компонентів. Часто це значення немає нічого спільного зі значенням слів, які входять до нього. Так, чи не в кожній мініатюрі Ш. Бодлера зустрічається ідіома зі словом «Dieu», і майже всі вони є семантично вмотивованими фразеологізмами: «mon Dieu», «ô mon Dieu», «grand Dieu», «comme un Dieu», «vrais Dieux», «le Coeur de Dieu», «entre l'homme et Dieu», «bon Dieu», «que Dieu vous garde», «que Dieu vous aide» та ін.

Французька фразеологія багата стійкими виразами, що містить слово «Dieu». Щодо структурування, то ця лексема може входити до різних за формою стійких словосполучень – від простих еліптичних конструкцій до двоскладних речень. Стосовно прислів'їв та приказок, найчастіше вони є складними синтаксичними одиницями. Смислове наповнення цих конструкцій найчастіше розкриває стосунки людини і Бога, Його вплив на долю людей. Особливістю таких фразеологізмів є сакральний характер, наявність інформації про світ та менталітет французького народу.

Висновки. Фразеологізми забезпечують образність висловленої думки, стають невід'ємною частиною художнього сприйняття дійсності. У поезіях у прозі Шарля Бодлера виокремлено фразеологізми за трьома категоріями: структурні, функціональні та семантичні. Аналіз фразеологізмів у творах французького митця переконує, що фразеологія художнього твору виступає одним із чинників формування

ідіостилю письменника. Лінгвостилістичне вивчення текстів поезій у прозі потребує подальших студій у сфері лексики, морфології, стилістики, а також типологічних особливостей, що визначають індивідуальну формулу жанру поезії в прозі, розроблену Шарлем Бодлером.

Література:

1. Бігун О.А. Типологія жанру поезії в прозі (французька та українська літератури кінця XIX – початку XX ст.): автореф. дис. ... канд. філол. Наук : 10.01.05 «Порівняльне літературознавство» / О.А. Бігун. – Тернопіль, 2008. – 20 с.
2. Бодлер Ш. Письма; [пер. с франц., вступ. статья и примеч. И. Карабутенко] / Шарль Бодлер // Вопросы литературы. – 1975. – № 4. – С. 215–253.
3. Назарян А.Г. История развития французской фразеологии: [учеб. пособие] / А.Г. Назарян. – М.: Высшая школа, 1981. – 189 с.
4. Скрипник Л.Г. Фразеологія української мови: [монографія] / Л.Г. Скрипник. – К.: Наук. думка, 1973. – 280 с.
5. Степанов Ю.С. Французская стилистика: [учеб. пособие] / Ю.С. Степанов. – М.: Наука, 2002. – 359 с.
6. Чекалина Е.М. Лексикография французского языка: [учеб. пособие] / Е.М. Чекалина. – СПб: Изд. дом СПб ун-та, 2007. – 276 с.
7. Baudelaire Ch. Le Spleen de Paris. Petits poèmes en prose / Ch. Baudelaire. – Paris : GF Flammarion, 1987. – 224 p.
8. Dictionnaire français de definitions et de synonymes: [Source électronique]. – Disponible sur le site: <http://dictionnaire.reverso.net/francais-definition>.

Бігун О. А. Фразеологія стихотворений в прозе Шарля Бодлера

Анотація. В статті аналізуються структурно-семантичні аспекти фразеологізмів в прозі Ш. Бодлера. Дослідження розкриває особливості взаємодії парадигматики і синтагматики літературного произведения. Аналіз фразеологізмів в произведениях Ш. Бодлера демонструє важливість фразеології в формуванні ідиостиля писателя.

Ключевые слова: стихотворения в прозе, фразеологизмы, стилистика, идиостиль, Шарль Бодлер.

Bihun O. Phraseology of the prose poems by Charles Baudelaire

Summary. The article deals with the structure and semantic aspects of phraseological units in prose by Charles Baudelaire. The research unfolds a nature of the paradigmatic and syntagmatic interaction in a literary work. The phraseological analyses prove that the phraseological units are an important attribute of prose poem's stylistic aspects.

Key words: prose poems, phraseological units, stylistic, individual style, Charles Baudelaire.